

EGIDIJE IZ VITERBA

Juraj BATELJA
Zagrebačka Nadbiskupija, Zagreb, Hrvatska

UDK: 262.12 Egidije iz Viterba
Pregledni rad
Prihvaćeno: 12. rujna 2013.

Egidije Antonini, u literaturi najčešće zvani Egidije iz Viterba, bio je redovnik pustinjač Reda sv. Augustina. Obnašao je najviše službe u svojem Redu. Bio je biskup u Viterbu i naslovni nadbiskup Carigrada, kardinal, a godine 1530. postao je nadbiskupom zadarskim. Sve su te činjenice izazov znanstvenom proučavanju, osobito o 500. obljetnici otvaranja V. lateranskog koncila na kojemu je on po nalogu pape Julija II. održao uvodni govor, te 520 godina od Egidijine smrti, a posebice jer se za njega tvrdi da je bio jedan od »najinteligentnijih i najučćenijih« zadarskih nadbiskupa. Sažeti pregled Egidijeva djelovanja uvodi nas u razdoblje povijesti Katoličke crkve kada su redovi osjećali potrebu za unutarnjom duhovnom obnovom, u čemu je Egidije prednjačio u Redu pustinjača sv. Augustina, te u teško razdoblje opće crkvene povijesti koja je svoju unutarnju obnovu aktualizirala na V. lateranskom koncilu (1512. – 1517.). Ukorišten na klasičnoj filozofskoj misli i uronjen u teologiju, Egidije je pridonio teološkoj znanosti, ali je njome protkao i svoju diplomatsku djelatnost, osobito posredujući između pape i državnih vladara organizirajući vojne protiv Turaka. U svojstvu generala istodobno je nastojao zaštititi redovnike i samostane svoga Reda u hrvatskim krajevima. Istraživanjem arhiva i proučavanjem dostupne literature spoznajemo pojedinosti i osobitosti Egidijeva života i rada. Zbog manjkavosti dokumenata o njegovoj mladenačkoj izobrazbi u Istri i o imenovanju za zadarskog nadbiskupa ne dobivamo potpune podatke, ali je njegovo imenovanje zadarskim nadbiskupom pridonijelo većem ugledu Zadarske nadbiskupije.

Ključne riječi: Egidije Antonini, pustinjaci sv. Augustina, augustinci u Hrvatskoj, V. lateranski koncil, vojne protiv Turaka, nadbiskup zadarski.

1. Životni put

Egidije (Egidio) CANINI ili ANTONINI¹ rođen je oko godine 1469. u mjestu Canepia, u biskupiji Viterbo u Italiji. Roditelji su mu bili siromašni seljaci Antun Canini i Marija r. Testa. Godine 1488., u dobi od osamnaest godina, obukao je habit Reda pustinjača sv. Augustina.

¹ Usp. Feliciano BUSSI, *Istoria della città di Viterbo*, Roma, 1742., 291. Egidijevo prezime susrećemo u literaturi kao Canisio, Canino i Antonini, usp. Di Gaetano MORONI ROMANO, »Canisio o Canino Egidio da Viterbo«, u *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica*, sv. VII., Venezia, 1841., 214; Ugo MARIANI, »Egidio da Viterbo«, u: *Enciclopedia Cattolica*, Città del Vaticano, 1950., kol. 141.

Nitko tada nije ni pomislio da će taj novi kandidat postati jedan od najvećih ljudi onoga vremena, vrstan u filozofiji, stručan u teologiji, poznavatelj povijesti, pjesnik i vrsni poznavatelj latinskog i talijanskog te hebrejskog, kaldejskog i grčkog jezika.

1.1. U zajednici pustinjaka Reda sv. Augustina

Nakon godine provjere poslan je u Ameliju² gdje je u strogoj disciplini tamošnjega samostana ostao drugu godinu kušnje. Između godine 1490. i 1494. boravio je u augustinskom samostanu sv. Filipa i Jakova u Padovi. Tu je počeo studirati filozofiju, osobito Aristotela kojega se tada cijenilo kao »doktora Crkve«, i druge mudre učitelje tamošnjega sveučilišta koji su govorili o svemiru, Bogu i ljudskoj duši. Egidije je tada naučio i shvatio zašto je sv. Augustin, utemeljitelj njegova Reda, prozvan »nesavladivim braniteljem kršćanske vjere i najučenijim od svih znalaca«.³

Premda bijaše jake volje i snažnoga duha, zbog teške situacije koja je zahvatila njegovu obitelj, mladog je redovnika generalni vikar Reda premjestio u njegov rodni grad Viterbo i dopustio mu da neko vrijeme živi izvan samostana. Štoviše, naređeno mu je da se kao »pobunjeni sin« vrati u samostan, ali bez mogućnosti nastavka studija. Egidije je kušnju hrabro podnio, držeći jasan odmak od svjetovnoga života i obitelji te se posvetio redovničkom životu.⁴

Budući da nije bio zadovoljan razuzdanim mentalitetom grada, potražio je čišće i mirnije ozračje. Zaustavio se u Istri, u Kopru, u posve osamljenom samostanu. Tu je ostao dvije godine i pod budnim vodstvom svojih učitelja, osobito »vrlo uglednog i učenog Domitia Gavarda«,⁵ »danju i noću družeci se sa Platonom«,⁶ produbljavao filozofsko znanje. Ono će mu pomoći da, slijedeći mišljenje sv. Augustina te drugih otaca i učitelja Crkve, u svojim spisima potvrdi istine Evanđelja i kršćanski moral.

1.2. Ugledni propovjednik i general Reda

Papa Aleksandar VI. (1492. – 1503.) pozvao je godine 1497. Egidija, koji je u međuvremenu boravio u Firenzi, da dođe u Rim. Naime, od mladoga je augustinca želio čuti

² Amelija je bio jedan od najstarijih samostana Reda pustinjaka svetog Augustina iz godine 1245. Smješten je u Umbriji (Terni).

³ Prema zadarskim izvorima bijaše »najslavniji um svoga stoljeća« (»il lume più splendido del suo secolo«, *Fasti di Zara religioso-politico-civili dall'anno 1184. av. Cr. sino all'anno 1888 dell'era volgare*, (ur. Carlo Federico BIANCHI), Zara, 1888., 71.

⁴ Giuseppe SIGNORELLI, *Il Card. Egidio da Viterbo, agostiniano, umanista e riformatore* (1469 – 1532), Firenze, 1929., (dalje: SIGNORELLI), 3.

⁵ Usp. John WHITTAKER, »Giles of Viterbo as Classical Scholar«, u *Egidio da Viterbo, O.S.A. e il suo tempo. Atti del Convegno dell'Istituto Storico Agostiniano*, Roma – Viterbo, 20 – 23 ottobre 1982., Roma, 1983., 95 – 96.

⁶ Usp. SIGNORELLI, 2 – 3, 217. Egidije je o tome zabilježio sljedeće: »Navigavi Adriam atque in Istria biennium legi, noctes ac dies cum Platone terrenis«, Francis X. MARTIN, »Giles of Viterbo and the Monastery of Lecceto: The making of Reformer«, (dalje: Francis X. MARTIN, *Giles of Viterbo*), u: *Analecta Augustiniana*, XXIV (1961.), 227 – 228.

mišljenje, bez ikakvih predrasuda, o prilikama koje su nastale u Firenzi nakon propovijedanja Jeronima Savonarole.⁷ Istina, obojica su osjećali potrebu za reformom Crkve, ali je velika razlika bila u tome što je Savonarola, ne birajući riječi, više optuživao i vrijeđao, nego predlagao način poboljšanja nastalih prilika. Dapače, u ostvarenju svojih reformatorskih ciljeva nije se libio nemiroljubivih mjera, dok je Egidije, pokraj sve svoje netrpeljivosti prema korupciji u Vječnome Gradu, bio mišljenja, koje je izrekao i na V. lateranskom saboru, da obnova Crkve mora doći iz nje same.⁸ Naime, »razara je unutarnji nesklad, a obnavlja je ljubav i žar pastira«. Stoga je zaiskao obnovu Crkve pod geslom »A capite ad fede.«⁹

Papa je dobro uvidio Egidijev stav pa ga je zajedno s njegovim generalom Marianom da Genazzanom godine 1498. poslao u pohod samostanima njihove provincije u Napulju.

U razdoblju od 1499. do 1501. Egidije je često boravio u Napulju bez ikakve posebne dužnosti, jednostavno da bi se mogao baviti čitanjem knjiga koje su ga zanimale i vršiti redovničke dužnosti. Siguran u nastupu, slikovit u govoru i pouzdan u zaključcima, zaslužio je glas znamenitog propovjednika. Istina, prema mišljenju suvremenika, Egidije je »imao sposobnost impresionirati, ali ne i uvjeriti«.¹⁰

Od godine 1501. do 1506. vršio je propovjedničku službu u mnogim talijanskim gradovima. Osobito su bile zapažene njegove propovijedi u Sieni, Firenzi, Bologni, Ferrari i Veneciji. S obzirom da je slovio za znamenitog propovjednika, papa Julije II. je 14. prosinca 1503. naredio Egidiju da »snagom svete poslušnosti« dođe u Rim propovijedati u korizmene dane.¹¹ Štoviše, uvjeren u vrsnost Egidijeva propovijedanja, Julije II. je više puta pod zapovijed poslušnosti pozivao Egidija u Rim radi propovijedanja.¹²

1. 3. General Reda i povjerenik Rimskih biskupa

Kad je lipnju godine 1506. umro general Reda pustinjaka sv. Augustina, papa Julije II. (1503. – 1513.) imenovao je Egidija generalnim apostolskim vikarom Reda. Kad je na kapitulu u Napulju 27. kolovoza 1507. izabran za generala Reda, papa Julije II. na

⁷ Usp. Ludwig von PASTOR, *Storia dei Papi. Dalla fine del medio evo (1305 – 1740)*, Roma, 1942. – 1950., (dalje: PASTOR), sv. III, 453 – 504; August FRANZEN, *Pregled povijesti Crkve*, (dalje: FRANZEN), Zagreb, 52004., 205 – 206. Girolamo »Hieronymus« SAVONAROLA (Ferrara, 21. rujna 1452. – Firenca, 23. svibnja 1498.), dominikanac, suvremenik Egidijev. U nastojanjima reforme u Crkvi zastupao je mišljenja koja su s teoloških razmišljanja o opravdanju, oprostima i papinu primatu prešla u uvjrede, ponajprije uvjrede pape, a potom i kriva tumačenja zbog kojih je najprije ekskomuniciran, a jer se nije pokorio, osuđen je i spaljen.

⁸ Francis X. MARTIN, *Giles of Viterbo*, 231.

⁹ F. X. MARTIN, »Počevši od glave rasti u vjeri«, 188.

¹⁰ SIGNORELLI, 5. Egidije bijaše govornik čudesne rječitosti (»orator mirae eloquentiae«), najizvrsniji teolog (»theologus excellentissimus«), koji je u svojoj osobnosti primjereno uskladio znanost i svetost, usp. Joseph LANTERI, *Eremiti Sacrae Augustiniana*, (dalje: LANTERI), Romae, 1874., 5 – 6.

¹¹ Usp. *Bullarium Ordinis Sancti Augustini. Regesta (1492. – 1572.)*, (priredio: Carolus Alonso), Romae, 1999., (unaprijed: BULLARIUM), sv. IV., dok. br. 75., 40.

¹² Takva Julijeva naredba zabilježena je u Registru Reda Pustinjaka Svetog Augustina: 28. travnja 1505., Isto, dok. br. 99., 47 i 4. studenoga 1505., usp. *Isto*, dok. br. 108, 50.

toj ga je službi spremno potvrdio.¹³ Štoviše, potvrdio ga je i ohrabrio riječima: »Kako si godinama riječima koristio izvanjskima, tako ćeš sada djelima biti koristan svome redu.«¹⁴

Službu generala Reda vršio je u tri susljedna mandata, sve do odreknuća godine 1519., uvijek nastojeći poboljšati i obnavljati redovnički život koji je zatekao u stanju propadanja. Od mjeseca studenoga godine 1511. do travnja 1512., po naredbi pape Julija II., nastanio se u Toscani u nadi pomirenja između Firenze i raskolničke Pise. Bliskost s ovim papom vidljiva je i iz činjenice da ga je Egidije dva puta pratio u pohodu na pregovore s pobunjenom Bolognom.

Povjerenje koje su pape imali u Egidija potvrđuje i činjenica da je obnašao službu nuncija u Veneciji i Napulju, nastojeći privoljeti tamošnje vlasti na vojnu protiv Turska. U tom je svojstvu djelovao i u Perugi trudeći se privoljeti je na suradnju s papom Julijem II.

U vršenju povjerenih mu dužnosti Egidije se darom mudrosti i sposobnošću čitanja znakova vremena upisao u crkvenu i svjetovnu povijest. Značajno je da je u tim zbivanjima bio svjestan kako je iznad svega Bog, njegova istina i pravda. To je svjedočio s propovjedaonica i katedrâ, među dvoranima kraljeva u čijim je delegacijama nastupao, osobito u Veneciji, Napulju, Njemačkoj i u Španjolskoj.

1.4. Imenovanje kardinalom i biskupom

Razdoblje između 1512. i 1519. bilo je značajno za Egidijev duhovni rast. Studirao je hebrejski, osobito kabal i rabinske komentare, koji su postali srž njegova intelektualnog života.

Bila mu je osobita radost kad je 11. ožujka 1513. za papu izabran kardinal Giovanni di Lorenzo de' Medici koji uze ime Lav X. (1513. – 1521.).¹⁵ Taj isti papa imenovao ga je 1. srpnja 1517. kardinalom. Kad je Egidije čuo vijest o tom imenovanju, očitovao je nelagodu tvrdeći da nije dostojan tog imenovanja i zabranio je kolegama pripremati bilo kakve svečanosti. Štoviše, bio je pravi knez Crkve koji nije »dao ni dinara da zadržane kardinalski grimiz«.¹⁶ Papa je svoju odluku zasnovao na činjenici da je Egidije

¹³ Lorenzo CARDELLA u *Memorie storiche de' cardinali della Santa Romana Chiesa*, Rome: Stamperia Pagliarini, 1793, sv. IV., 48, pogriješno tvrdi da je Egidije na tu službu izabran godine 1508.; podrobnije podatke o tome vidi u: Charles BERTON, *Dictionnaire des cardinaux, contenant des notions générales sur le cardinalat, la nomenclature complète ..., des cardinaux de tous les temps et de tous les pays ... les détails biographiques essentiels sur tous les cardinaux ... de longues études sur les cardinaux célèbres ...*, Paris: J.-P. Migne, 1857.; Facsimile edition. Farnborough; Gregg, 1969, kol. 986.; usp. Alfonso CHACÓN, *Vita, et res gestæ Pontificum Romanorum et S. R. E. Cardinalium ab initio nascentis Ecclesiæ vsque ad Urbanum VIII. Pont. Max., Typis Vaticanis, Romæ, 1630.*, sv. II., kol. 1423.; Thoma de HERRERA, *Alphabetum augustinianum*, sv. I., Madrid, 1644., ristampa anastatica, Roma, 1989., (dalje: HERRERA), 42.

¹⁴ SIGNORELLI, 29.

¹⁵ Papa LAV X. (Giovanni DE' MEDICI; Firenca, 11. prosinca 1475. – Rim, 1. prosinca 1521.); za papu je izabran godine 1513.

¹⁶ Usp. Francis RAPP, »Il Consolidamento del papato: una vittoria imperfetta e costosa«, u: Marc VÉ-

»izvanredno poznao Sveto pismo«, bio vrlo zapažen u »literarnom stvaralaštvu i čudesnom propovijedanju koje je za nj iznimni Božji dar kojim se on odlikovao iznad svih drugih«. ¹⁷

Sve je te činjenice Lav X. predočio ovim riječima: »Već dugo imam nakanu izabrati te za kardinala jer si se preko 30 godina trudio velikom koristi za Crkvu i stekao veće i značajnije nagrade, [od onih] koje ja mogu dati, i da bi se Crkva mogla okoristiti na taj način i prikupiti dragocjene plodove, jer mislim da će tvoje dostojanstvo biti na veću korist i na veću čast Crkvi, negoli tebi samome. Znam da nije potrebit taj stupanj tvojim vrlinama koje su po sebi velike i sjajne, ali kardinalski kolegij čini mi se ima najveću potrebu za ljudima poput tebe. Zbog toga će on primiti veći ukras od tebe, nego ti od njega.« ¹⁸

Novoimenovanome kardinalu Egidiju Viterbeškom Lav X. je 26. lipnja 1517. za naslovnu crkvu dodijelio crkvu sv. Bartola na Otoku (»San Bartolomeo all'Isola«). Već 10. srpnja 1517. Egidije je zamolio i za naslovnu crkvu dobio starinsku augustinsku crkvu sv. Matije u Via Merulana (»San Matteo in Merulana«), ¹⁹ a 9. svibnja 1530. zatražio je i za naslovnu crkvu dobio crkvu sv. Marcela (»San Marcello«). ²⁰

Premda se posvetio proučavanju i znanstvenome radu, Egidije nije zanemario ni svoj redovnički poziv, ni svećeničku čast, a ni pastirsku službu koja je uvećana kad ga je Klement VII. godine 1523. imenovao zaštitnikom Reda pustinjaka sv. Augustina i 2. prosinca iste godine rezidencijalnim biskupom u Viterbu. ²¹

2. Promicatelj obnove Crkve i Reda

Šesnaesto je stoljeće u Europi bilo presudno za Crkvu. Utjecaj humanizma i renesanse rušio je dotad ustaljeni i nedodirljiv pogled na Boga, Crkvu i svijet. Kritika tadašnjeg društvenog i vjerskog uređenja uzela je maha do te mjere da se pretvorila u otvoreno izrugivanje Crkve, njezinih ustanova i nauka.

Među učenicima, ali i običnim ljudima, uočavalo se pomanjkanje poštivanja papina

NARD, *Storia del ceristianesimo. Religione-Politica-Cultura. Dalla riforma della Chiesa alla riforma protestante* (1450 – 1530), sv. VII., (dalje: RAPP, *Il Consolidamento del papato*), Roma, 2000., 118.

¹⁷ Usp. SIGNORELLI, 55.

¹⁸ Luigi TORELLI, *Secoli Agostiniani*, sv. VIII., (unaprijed: TORELLI), Bologna, 1686., 176; Danijele Farlati, *Illyricum sacrum*, sv. V., (dalje: Farlati), Venetiis, 1775., 125: »Magnus homo, ingens et cum Ecclesiae Jadertine, tum saeculi sui ornamentum, qui magnam reliquit sui nominis famam, non minus illustrium factorum et quibus perfunctus est, honorum ac munerum splendore, quam omnium doctrinarum et virtutum gloria partam.«

¹⁹ Kao naslovnik, Egidije je toj crkvi u cijelosti obnovio i popravio krov.

²⁰ FORCELLA, 450, br. 728.; usp. SIGNORELLI, 103.

²¹ Kao biskup u Viterbu, Egidije je nastojao biti uzor svome kleru imajući na umu da onaj »koji je postavljen iznad svećenika, vlastitim životom mora biti učitelj i njihov vođa«. Osim toga, tražio je da svećenici izvršavaju kanonske propise i biskupijske odredbe, a brinuo se za hranu koje je pomanjkalo i nastojao pomiriti pojedine velikaške obitelji i gradove, usp. SIGNORELLI, 88; HERRERA, 42.

autoriteta, nepogrješivosti i primata, a istodobno su oživljavane poganske antičke ideje i običaji. Iza poganske fasade vješto se pokušavalo pronalaziti tobožnje kršćanske ili opće moralne vrijednosti. Veliku odgovornost za takvo stanje snosi i Crkva. Brojne dogmatske nejasnoće i lutanja, sprega crkvene i svjetovne vlasti, sablažnjiv život nekih crkvenih velikodostojnika, raskorak između propovijedanja i življenja Evandjelja, gotovo nekontroliran porast crkvenih redova – sve je to zahtijevalo odlučnu i duboku reformu. Upravo je Egidije, kao predvoditelj utjecajnog crkvenoga Reda i prepoznatljiva duhovnog života, bio otvoren za potrebe promjena u načinu upravljanja Crkvom i primjenjivanju kršćanskih načela u osobnom životu.

2.1. Uvodni govor na V. lateranskom saboru

Ponegdje su zapaženi signali unutrašnje reforme, kao što je bila reforma redova u Španjolskoj i Italiji, no u najvećem broju slučajeva reforma je bila tek na papiru. Tijekom 15. stoljeća u tom pogledu nije napravljen ni jedan korak. »Crkva je išla putem promašenih prilika.«²² Otvorenje V. lateranskog koncila (1512. – 1517.)²³ bila je jedna od posljednjih prilika da se nešto napravi. Egidije, priznati propovjednik²⁴ čije znanje i moralni značaj bijahu bez prigovora,²⁵ održao je 3. svibnja 1512. uvodni govor na Lateranskom koncilu.

Bio je to odvažan nastup u kojem je zatražio požurnu obnovu Crkve i upozorio na zla koja su opterećivala Crkvu i, prema riječima generala augustinaca, izazivala Božju srdžbu. Tražio je da se iskorijene zla, a zasade vrline. Reče: »Bog traži da se konačno otpočne s onom obnovom Crkve koja se već dugovječno obećava.«²⁶ Nije se susprezao ukazati na ta zla što su u potamnjenom svijetu prikazivale Crkvu: »besramnu razuzdanost, bezbožnost, razvratnost, nečednost i častohleplje u kleru.«²⁷

²² Eduard PERIČIĆ, »Povijesni okvir i štovanje Marije u obnoviteljsko doba«, u: *Marija u propovijedima hrvatskih katoličkih obnovitelja*, Zbornik radova mariološkog simpozija 2002., (ur. Vlado KOŠIĆ), Zagreb 2003., 4.

²³ V. lateranski koncil započeo je radom u nazočnosti pape Julija II. 3. svibnja 1512.; nakon njegove smrti 21. veljače 1513. novoizabrani papa Lav X. nastavio je koncilski zasjedanja i nakon sveukupnih 12 zasjedanja koncil je završen 16. ožujka 1517. Na tom je koncilu sudjelovao i modruški biskup Šimun Kožičić Benja, koji je govorio o obnovi Katoličke crkve i nevoljama svoje domovine, posebno nakon poraza koji Turci nanijеше hrvatskoj vojsci na Krbavskom polju godine 1493. Osobito je značajan njegov govor o potrebi poduzimanja svetog rata protiv Turaka poznat pod imenom »Opustošena Hrvatska«. U pripremi i djelovanju V. lateranskoga sabora surađivao je i Hrvat fra Juraj Dragišić (Srebrenica, oko 1445. – Barletta, 1520.); godine 1507. postao je biskupom u gradu Cagli (na urbinskom području), a 1512. nadbiskup tzv. »nazaretske« biskupije u Barletti.

²⁴ Usp. RAPP, *Il Consolidamento del papato*, 110; Herrera, 42; Torelli, 178.

²⁵ Isto, 141.

²⁶ R. AUBENAS, »Il pontificato di Giulio II e gli inizi di Leone X« (1503 – 1517), u: R. AUBENAS e R. RICARD, *Storia della Chiesa. La Chiesa e il Rinascimento (1449. – 1517.)*, sv. XV., Milano, 31995., 219; »Extirpandi vitia, virtutes excitandi«, J. D. MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Paris, 1902., (dalje: Mansi), sv. XXXII., kol. 669.

²⁷ Isto, 219.

U prisutnosti pape Julija II. kardinal Egidije ovim je riječima opisao stanje Crkve i potrebu njezine obnove: »Moje su oči vidjele sveti i spasonosni početak obnove dugo vremena iščekivane. Zaručnica je ležala na zemlji kao zimi list koji je pao sa stabla, ali eto, pridiže se, zazelenio se na blagotvorni dašak koncila (...). Jer bez koncila vjera je mrtva, bez nje ne možemo biti spašeni (...). To govoreći u vjeri, možemo reći o umjerenosti, pravednosti, mudrosti i svim drugim krjepostima (...). O, blaženih vremena koja su vidjela te velike skupštine. Kako su nerazboriti oni koji su ih odbacili! O Sveti Oče, u kruni tvojih pobjeda nedostajale su samo ove dvije: sazvati koncil i ponovno dati mir kršćanskome puku (...). Znaj, dakle, da si pridigao srca svih, bacajući u njih sjeme velike nade. Bog je htio da ne budemo pobijedeni, ponovno stavljajući nadu našega spasenja u oružje koje nije naše. Naše naoružanje su pobožnost, vjera, čestitost, molitva. Eto, govoreći rječnikom apostola, oklop vjere i štit istine. Ako, zahvaljujući koncilu, mi ga ponovno uzimamo u ruke, nitko nas neće moći pobijediti. Bezvrijedno je koliko teritorija posjedujemo, puno je važnije koliko čeznemo za pravednošću, pobožnošću, težeći za božanskim stvarnostima.«²⁸

Zato je zaiskao da koncil potvrdi kako će religija napokon promijeniti ljude i ne će više dopustiti da je oni mijenjaju. Držao je, naime, potrebnim istaknuti definiciju katoličke reforme riječima, da »sveto mora mijenjati ljude, a ne ljudi sveto.«²⁹

Posljednja sjednica ovoga koncila održana je 16. ožujka 1517. pod predsjedanjem pape Lava X. No, vapaji za reformom i nadalje su odjekivali u Crkvi.³⁰ Pred kritikama koje su biskupijski svećenici i sami biskupi upućivali na račun članova prosjačkih redova, Egidije je na V. lateranskom koncilu branio svoj Red i druge redove. Dapače, predlagao je da proučavanje sv. Augustina bude u središtu obnove Crkve i da se podigne kvaliteta augustinskih učilišta.³¹ Osim toga, velik napor uporabio je u borbi protiv Lutherove shizme,³² ali nije uspio uvjeriti papu na duhovno poslanje koje je morao vršiti

²⁸ Isto; usp. MANSI, sv. XXXII., kol. 669.

²⁹ »*Homines per sacra immutari fas est, non sacra per homines.*«; usp. RAPP, *Il Consolidamento del papato*, 141; Francis X. MARTIN, *Giles of Viterbo of Viterbo*, 141.

³⁰ Usp. A. LÄPPLE, *Storia della Chiesa*, Torino, 1973., 113; Hubert Jedin, *Velika povijest Crkve*, sv. III/2, Zagreb, 1993., 627 – 631; Rapp, *Il Consolidamento del papato*, 143.

³¹ Francis RAPP, »Riforme e inerzie«, u VENARD, *Storia del cristianesimo*, sv. VII., 170.

³² Značajno je da je Egidije još u studenome 1510. tri tjedna raspravljao s Lutherom o potrebi obnove Crkve, usp. Adolar ZUMKELLER, »Martin Luther und sein Orden«, u: *Analecta Augustiniana*, sv. XXV. (1962.), 254 – 290. Dok se s jedne strane borio protiv moralnih zala koja su zahvatila Crkvu, Egidije je dao potporu Lavu X. u izgradnji bazilike sv. Petra u Vatikanu. Za tu je izgradnju papa otpočeo prodaju oprosta za vremenite i vječne kazne proizašle iz počinjenih grijeha. Tome se usprotivio Egidijev subrat augustinac Martin Luther, koji je, prema legendi, 31. listopada 1517. objesio svojih 95 teza o oprostima na vrata crkve u Wittenbergu. Papa je 15. lipnja 1520. bulom *Exsurge Domine* osudio neke od Lutherovih teza te mu zaprijetio izopćenjem iz Crkve ako ih u sljedećih 60 dana ne povuče. Luther se nije odazvao tome pozivu, a bulu je spalio na gradskom trgu. Nakon toga papa ga je 3. siječnja 1521. bulom *Decet Romanu Pontifici* izopćio. O reformaciji i katoličkoj reformi usp. August FRANZEN, 208 – 257 »Mučio se s idejom pomirenja da se riješi 'Germanska šizma' i vojna protiv Turaka«, SIGNORELLI, 100.

u svijetu ostavljajući po strani »prokletu« svjetovnu politiku zbog koje su se nagomilale brojne štete za Crkvu. Nije posustajao, nego je velikodušno i odano savjetovao papu i pomagao mu u teškim trenutcima uvjeravajući ga o potrebi sazivanja novog koncila. Papa se nije usudio otvoreno mu se suprotstaviti, ali je to nastojao izbjeći sustavnim odgađanjima. Koncil je, ali nakon Egidijeve smrti, otvorio papa Pavao III. u Tridentu godine 1545.³³

2.2. U skrbi za Red pustinjaka sv. Augustina u hrvatskim krajevima

Kao general Reda, Egidije je znao za težak položaj redovnika i samostana njegova Reda na hrvatskome području. Naime, nakon objedinjavanja više pustinjačkih zajednica papa Aleksandar IV. im je 9. travnja 1256. dao pravilo sv. Augustina za monaški život. Novoosnovani red uvršten je među prosjačke redove, a ubrzo su došli i na hrvatsko tlo. Tijekom stoljeća podigli su svoje samostane u Iloku, Osijeku, Velikoj, Virovitici, Varaždinu, Križevcima, Gariću, Dubici, Brinju, Savudriji, Umagu, Novigradu, Puli, Rijeci, Senju, Zadru, na Visovcu, u Splitu, Sinju, Makarskoj, Zaostrogu, Narenti, Osinju, Korčuli, Sućurju, Jelsi, Sv. Nedjelji, u Hvaru, Pučišćima, na otoku Rudi i drugim mjestima. Dok su samostani u sjevernoj Hrvatskoj pripadali Ugarskoj provinciji, a samostani u Istri Mletačkoj, godine 1510. uspostavljena je samostalna Dalmatinska provincija za samostane na jadranskim otocima i priobalju. Pretpostavljam da su toj provinciji pripadali i samostani u Hercegovini.

O samostanima u Hercegovini svjedoči Petar Didey, knez i upravitelj Hvara, koji je 20. travnja 1526., u ime venetskoga dužda, na molbu »Marka Domazetovića, dušobrižnika i priora samostana sv. Jurja na Vrhu otoka Hvara (Sućuraj) reda pustinjaka sv. Augustina«, istome Redu potvrdio vlasništvo nad uvalama Židigovom i Pernom Velom sa svim pripadajućim dobrima.³⁴ U toj odluci kaže doslovce: »Ponizno saslušavši molbu časnog svećenika Marka Domazetovića, upravitelja i priora samostana sv. Jurja smještenome na Vrhu Otoka, Reda pustinjaka sv. Augustina, podnesenu u osobno ime i u ime braće koja borave u rečenome samostanu, koji su onamo izbjegli iz Provincija Augustinianovine i Hercegovine, napustivši vlastite samostane i crkve zbog napada i okrutnog progona Turaka, od kojih su mnogi između rečene braće mučeni i na križ raspeti.«³⁵ Preživjeli redovnici sklonili su se u Sućuraj jer su u tom mjestu augustinci svoj samostan imali i prije godine 1309.³⁶

³³ Riječ je o Tridentskom saboru koji se održavao od godine 1545. do 1563.

³⁴ Arhiv župnog ureda sv. Jurja u Sućuraju, Mapa I AA II.

³⁵ »Audita humili supplicatione Reverendis Presbiteris Marci Domazetovich Concionatoris, et Prioris Conventus de Georgij in Capite insuli Lesinae positi Ordinis eremitanorum s. Augustini supplicatis nomine proprio, et nomine Fratrum in dicto Conventu commorantium, qui ibi confugerunt ex Proventiis Augustinianovina et Hercegovina, reliquentes proprios conventos et Ecclesias ob invasionem et crudelem persecutionem Turcarum, a quibus multi ex dictis fratribus martirio cruciati sunt.«, Arhiv župnog ureda sv. Jurja u Sućuraju, Mapa I AA II.

³⁶ O boravku augustinaca u Sućuraju godine 1309. svjedoči natpis na dovratniku njihova samostana

Pretpostavljam da su činjenice prisilnog napuštanja samostana u Hercegovini te okoli Metkovića i Makarske, kao i okrutnost Turaka prema kršćanima bile razlog da je Egidije u svome govoru prigodom otvaranja 5. lateranskog koncila progovorio o potrebi vojne protiv turskog nasilja i očuvanja kršćanskih svetinja.

Naime, Egidije je često savjetovao papu da se zauzme i skrbi za kršćane koji trpe zbog nasilja Turaka, ali tako da ne uvrijedi Turke.³⁷

Stoga ne čudi da je on sâm o tome progovorio u nastupnoj riječi 5. lateranskog koncila, u lateranskoj bazilici 3. svibnja 1512.³⁸ i da je, vjerujem u dogovoru s njim ili njegovom potporom na tom koncilu 10. svibnja 1512., dakle, tjedan dana nakon otvaranja koncila, o tome vrlo zapaženo zborio splitski nadbiskup Bernardin II. Zanne³⁹ te na 6. sjednici 27. travnja 1513. modruški biskup Šimun Kožičić Benja (1500. – 1536.).⁴⁰

Egidije je i na 6. sjednici 7. travnja 1513., kojom je nakon smrti Julija II. predsjedao novoizabrani papa Leon X.,⁴¹ govorio o obnovi Crkve, ali i o rješavanju turskog pitanja.

Osobito je bila dojmljiva njegova intervencija na Sveta Tri kralja (Bogojavljenje) go-

postavljen te godine i glasi: COENOBIIUM. ORDINIS. FRATRUM. EREMITARUM. S. AUGUSTINI. MCCCIX. RESTAURATUM., usp. Niko Duboković-Nadalini, *Srednjovjekovni i noviji spomenici otoka Hvara*, Publikacija Historijskog arhiva Hvar, br. 7., Split, 1958. 85.

³⁷ Usp. SANUTO, *I diarii di Marino Sanuto (dalje: SANUTO)*, sv. XXV, 195.

³⁸ Kroničar je taj govor naslovio riječima: »Oratio ornatissima«, usp. MANSI, sv. XXXII., kol. 653., 669 – 676; bio je »eine glanzvolle Rede«, *Conciliorum Oecumenicorum Decreta* (ur. Giuseppe ALBERIGO i dr.), Bologna, 1973., 593.

³⁹ Bernard II. Zanne bio je splitski nadbiskup od godine 1503. do 1514. Na koncilu je govorio o naravi kršćanske vjere i ulozi pape u vodstvu Crkve, a posljednju četvrtinu govora posvetio je turskim zločinima u Dalmaciji te je molio za pomoć, usp. MANSI, sv. XXXII., kol. 700 – 707; Slavko KOVAČIĆ, »Il contesto storico, civile ed ecclesiastico di Spalato al tempo di Marulić«, u: *Colloquia Maruliana*, Split, IX. (2000.), str. 28 – 29.

⁴⁰ Šimun Kožičić Benja rođen je u Zadru oko godine 1460.; biskup modruški od 1509. do 1536.; povjesničar, humanist, filozof i filolog. Govoreći na V. lateranskom koncilu, Šimun je upotrijebio dvije slike za Crkvu: ona je grad: Jeruzalem, savršene ljepote i radost svega svijeta; ona je žena: zaručnica, sestra, voljena, savršena, hrabra, kći sionska, čista, nevina. Prozborio je zapravo o podizanju »pale Crkve«. Naime, govoreći o obnovi Katoličke crkve, ustvrdio je da se ona može dogoditi samo u okolnostima mirnoga života. On je i tri godine kasnije progovorio pred papom Leonom X. o nevoljama svoje domovine, te o potrebi poduzimanja svetog rata protiv Turaka (*De Croatiae desolatione – Opustošena Hrvatska*). Kao primjer naveo je krbavski poraz godine 1493. i stalno ugrožavanje Modruša iz kojega su Turci u ropstvo odveli 2000 ljudi. U izravnom obraćanju Lavu X. reče: »Tebe smo, preblašeni Lave, očekivali kao spasitelja (...). Udri na one koji nas udaraju!«, usp. MANSI, sv. XXXII., kol. 798. – 805. Kad je shvatio da njegov govor nije podržan, vratio se u Modruš i na svoju biskupsku palaču stavio grb Kožičića: panteru s dvjema uzdignutim nogama, krunom, mitrom i biskupskim štapom. Grb na ostatcima dvora bio je vidljiv još u 18. stoljeću; usp. Stjepan Antoljak, *Šimun Kožičić Begna i njegovo doba*, u: *Zbornik radova o Šimunu Kožičiću Benji*, Zagreb, 1991., 14; »Šimun KOŽIČIĆ BENJA – Opustošena Hrvatska. Govor održan pred papom Leonom X.«, u: *Govori protiv Turaka*, (ur. Cvito FISKOVIĆ; preveo i uredio: Vedran GLIŠO), Split, 1983., 46, 331 – 334.

⁴¹ Radi obrane od Turaka papa Leon X. dao je vlastitim sredstvima izgraditi kulu za obranu grada Senja (»Leonova kula«) i pape su u njoj uzdržavali stalnu posadu od 25 vojnika, usp. Mladen HUĐEC, »Rekonstrukcija Papinske kule u Senju«, *Senjski zbornik*, br. 22., (1995), 96.

dine 1517. kad je u četverosatnom govoru upozoravao da su Turci neprijatelji kršćanstva i zamolio papu da se stavi na čelu vojne protiv Turaka. Kroničar je zabilježio da su tijekom te potresne propovijedi »prisutne žene plakale kao da su Turci već na vratima Rima«. ⁴²

O vojni protiv turskih zlodjela Egidije je često govorio pred papom i kardinalima, uvjeravajući papu da mora ići u rat protiv nevjernika. ⁴³

Dana 20. listopada 1517. na sastanku Kongregacije osam kardinala s papom, zbog rješavanja turskog pitanja, Egidije je predložio da se po svijetu pošalju propovjednici za pokretanje vojne protiv Turaka. ⁴⁴

O potrebi jedinstvene vojne pape i kršćanskih vladara protiv Turaka Egidije je govorio Lavu X. i 1. ožujka 1518. Nažalost, prijedlog nije ostvaren. ⁴⁵ Ipak, čini se da je na brojne Egidijeve poticaje na vojnu protiv turskih nedjela uslijedila odluka donesena 1. ožujka 1518. da će 14. travnja 1518., na Bijelu nedjelju, od crkve sv. Petra u Svetu Mariju Sopra Minerva ići pokornička procesija s ciljem upozorenja javnosti na teško stanje kršćana uslijed turskog nadiranja i nasilja. Premda je odluka nagovijestila da će papa i kardinali ići bosonogi, »a piedi nudis pedibus«, ipak se čini da su išli obučeni u čarape. ⁴⁶

2.3. U obnovi redovničke stege

Svjestan stanja u Crkvi i u svijetu, Egidije je godine 1516. članove svoga Reda upozorio na potrebu potpunog opsluživanja redovničkog života i da u njemu budu primjereni kako ne bi potonuli u velikome moru bezakonja. ⁴⁷ On je kod augustinaca odlučio djelovati na svojstven način. Naime, nije se toliko zaustavljao na svakodnevnim i osnovnim pitanjima samostanskoga života nego je, shvaćajući važnost onih koji upravljaju i vode zajednicu, nastojao dodijeliti važne položaje samo onima u čiju se predanost reformi nije sumnjalo, a samostanima i augustinjskim obrazovnim ustanovama želio je vratiti njihovu nekadašnju kvalitetu. ⁴⁸

Djelovao je snagom vlastite odluke da u svemu bude podložan vršitelj riječi Božje. Budući da mu je uzor bio raspeti Krist, nastojao je da intelektualne sposobnosti braće, njihovo duhovno usavršavanje i materijalna dobra pridonesu što čvršćem sjedinjenju s Bogom u snazi raspetoga Krista. ⁴⁹

⁴² Usp. SIGNORELLI, 62; SANUTO, VI., 486 – 488.

⁴³ SANUTO, sv. VI., 427; FARLATI, 125.

⁴⁴ Usp. SANUTO, sv. XXV., 90 – 91.

⁴⁵ Usp. SANUTO, sv. XXV., 269.

⁴⁶ Bilo je to u svrhu promidžbe vojne koju su promovirali i propovijedanjem: porezi, konji, lađe, pješaci, SANUTO, sv. XXV., 270.

⁴⁷ Usp. David GUTIÉRREZ, *Gli agostiniani nel medioevo 1357 – 1517*, sv. I. – II., (dalje: GUTIÉRREZ), Roma, 1977., 328; usp. Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve*, sv. III/2, 627 – 631.

⁴⁸ Francis RAPP, »Riforme e inerzie«, 168 – 174.

⁴⁹ Usp. E. MARTÉNE and U. DURAND, *Veterum scriptorum et monumentorum historicorum, moralium, amplissima collectio*, sv. III, Paris 1724., 1235 – 1238.

U nastojanju oko temeljne obnove duha u samostanima zabranio je godine 1515. svojoj subraći, koji su bili kapelani u samostanu sv. Uršule u Toledu, »da žive u gostinjskim sobama ili jedu s redovnicama da se izbjegnju moguće krive optužbe svjetovnjaka«. ⁵⁰

U tom veoma kriznom razdoblju prije Tridentskoga sabora bilo je velikih poteškoća u upravljanju Redom, osobito u raspolaganju materijalnim dobrima. Egidije bijaše jedan od najodlučnijih promicatelja obnove Reda, osobito u nastojanju da uspostavi skladan zajednički život u provinciji u kojoj je živio. ⁵¹ Tako je 14. listopada 1517. donio i odredbu da se kandidat mora odreći svih svojih dobara u korist samostana u Viterbu. »Ali«, nadodao je, »ako bi se radilo o jednom starijem subratu i zaslužnom za Red i za druge časne stvari, dopuštamo mu da može upotrebljavati takva dobra za vrijeme života.« ⁵²

Egidije se suočio i s brojnim problemima koji su vezani uz raspored, kako svećenika u studiju, pastoralu, tako i onih kojima je povjeravao vodstvo duša u ženskim samostanima. Unatoč poteškoćama i činjenice da je bilo redovnika koji se nisu pridržavali discipline i redovničke stege, valja imati na umu da je samo u razdoblju od 1356. do 1517. godine 260 redovnika iz Reda pustinjaka sv. Augustina promaknuto u biskupsku službu. ⁵³

Dana 27. veljače 1519. posebnim se pismom odrekao službe generala Reda, ⁵⁴ ali je na službi ostao sve do 21. srpnja 1521. kada ga je naslijedio Gabriel Venetus.

3. Znanstvena i diplomatska djelatnost

Egidije iz Viterba u svojoj je osobi uskladio klasičnu formaciju, veliku učenost i iskrenu pobožnost. Pogledom na njegovu znanstvenu djelatnost može se reći da je nastojao pomiriti nove odgojne elemente, osobito pogledom na humanizam s istinama kršćanske vjere. U tom se smislu moraju shvatiti naponi koje je učinio u tumačenju istina kršćanske vjere pomoću platonizma, a sa željom da ih u što privlačnijem obliku predoči sljedbenicima humanističke kulture. U tom je vidu njegovu oduševljenje za Platona i Augustina u njegovoj duši ostavilo dubok trag.

3.1. U baštini grčke filozofije i Svetoga pisma

Manjkavi su podatci o Egidijevu mladenačkom naukovanju, osobito oni o prvim godinama studija i formaciji. U posljednje vrijeme o toj se temi sve više piše, a objavljena su i neka njegova znanstvena djela: pojedina pisma, pjesme, govori, među njima i govor na otvorenju V. lateranskog koncila koji je izgovorio 3. svibnja 1512., zatim traktat *De ilicetana familia* u obliku pisma i pojedine njegove odluke koje je donio kao poglavar Reda za njegovu obnovu. Ostatak njegovih djela tvore brojni spisi iz židovske filologije,

⁵⁰ GUTIÉRREZ, 379.

⁵¹ GUTIÉRREZ, 83.

⁵² Isto, 83.

⁵³ Usp. Isto, 379, 331.

⁵⁴ LÄMMER, *Zur Kirchengeschichte des XVI. und XVII. Jahrhunderts*, Freiburg, 1863., 64 – 67.

egzegeze i kabalistike. Osobito je zapažena knjiga Scechinah koju je naslovio hebrejskom riječi koja označava Božju prisutnost među ljudima. Napisao ju je između 1528. i 1531. godine i posvetio papi Klementu VII. Dio njegove baštine sačinjavaju i studije o platonističkoj filozofiji te *Historia viginti saeculorum*.⁵⁵ Sve su te knjige u rukopisu sačuvane najvećim dijelom u Rimu, u Vatikanskoj biblioteci i u Biblioteca Angelica te u nacionalnim bibliotekama u Napulju i Parizu.⁵⁶

Egidije je posjedovao izvanrednu erudiciju u pisanju poezije na talijanskom i latinskom jeziku. Uzori su mu bili pastirski život po uzoru na Vergilija i slike antike koje su suživjele s kršćanskim istinama. Nadahnuće za govorenje i nauk proizlazilo je iz proživljenog čitanja i produhovljenog shvaćanja Staroga zavjeta u kojem je otkrivao pravu Božju poruku ljudima. Zbog toga je bilo potrebno do savršenosti poznavati jezik na kojem je napisan i po kojem je Bog govorio čovjeku: hebrejski.⁵⁷

Osim toga, njegovo uzdignuće na čast kardinala, na koju ga je uzdignuo papa Lav X., bilo je dobro za obnovu i napredak crkvenih učilišta.

3.2. U diplomatskoj službi Sv. Stolice

Zbog učenosti i sposobnosti Egidije je često bio imenovan papinskim poslanikom u raznim diplomatskim misijama ili pregovorima. Bio je nuncij u Veneciji i Napulju, u pobunjenim gradovima Perugi i Urbinu, pomiritelj između njemačkog kralja Maksimilijana I. i Venecije, a po odredbi Julija II. sudjelovao je u radu komisije koja je u pregovorima s Venecijom vatikanskoj državi godine 1506. vratila grad Faenzu. U prosincu 1507. Julije II. povjerio je Egidiju dužnost svečanoga govora na završetku svečanosti upriličenih prigodom uspjeha kralja Emanuela Portugalskoga, a 25. studenoga 1512. u crkvi Santa Maria del Popolo održao je govor prigodom svečanosti sklapanja saveza između pape i cara Maksimilijana.

Papa Lav X. smatrao je uputnim upotrijebiti rječitost propovjednika Egidija i slao ga je u osjetljive diplomatske misije. Godine 1516. potvrdio ga je po treći put za generala augustinskoga reda i poslao ga u Njemačku da uvjeri cara Maksimilijana o papinskoj privrženosti i da ga pokuša odgovoriti od nakane da krene u Italiju s namjerom da je napadne.

Dana 24. svibnja 1519. djelovao je kao izaslanik Lava X. u Španjolskoj, a 6. srpnja iste godine imenovan je papinim izaslanikom kod španjolskog kralja, budućeg njemačkog cara Karla V. radi organiziranja križarske vojne protiv Turaka.⁵⁸ Godine 1521.

⁵⁵ U toj je knjizi igrom riječi izrekao značajnu misao: »Ex eo coeptum tempus est: sacris non numinis sed nummi, non salutis sed voluptatis.«, R. Aubenas, »Il pontificato di Giulio II e gli inizi di Leone X« (1503. – 1517.), 121; usp. TORELLI, 178.

⁵⁶ GUTIÉRREZ, 307 – 309; usp. BIANCHI, 59.

⁵⁷ Paola ALESSI, *La biblioteca di Egidio da Viterbo*, (tesi di laurea a. a. 1999. – 2000.), Università degli studi della Tuscia – Viterbo: Facoltà di conservazione dei beni culturali indirizzo storico-artistico, 21.

⁵⁸ »Egidio da Viterbo«, u: *Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti*, sv. XIII., Istituto della Enciclopedia Italiana da Giovanni TRECCANI, Roma, 1950., sv. XIII., 535; usp. A. PALMIERI, »Gilles de Viterbe«,

postao je kardinal, zaštitnik svoga Reda. Sudjelovao je u konklavama od 1521. do 1522. u kojima je izabran papa Hadrijan VI. (1522. – 1523.), te u konklavama godine 1523. u kojima je izabran papa Klement VII. (1523. – 1534.).

Godina 1527. bila je »annus horribilis – strašna godina« za Crkvu i za grad Rim. Nakon što su papa Klement V. i gradovi Milano, Firenza, Genova i Venecija sklopili savez protiv Karla V., cara Svetoga Rimskog Carstva, on je s trupama osvojio Rim, te »željezom i vatrom« opsjedao tvrđavu Sant'Angelo u koju se sklonio papa Klement VII. Tada je Egidije, premda već star i bolestan, nastojao pomoći papi pa je skupio dvije legije koje su pokušale spasiti papu, ali je pokušaj bio neuspješan.⁵⁹ Gledajući opustošeni grad i neuspjeh pri oslobađanju pape, on je svoje duševno raspoloženje očitovao sljedećim riječima: »Vi, sv. Petre i Pavle svjedoci ste da ja sa svojim zapovjednicima i vojnicima nisam bježao od životne opasnosti za vaš grad, crkve, Kristova namjesnika, kardinale tako i uznemirivane i vrijeđane; dragovoljno i željno hrabro smo željeli i umrijeti. Jer nam to nije bilo dano, vama, koji imate u nebu moć, povjeravam Prvosvećenika i ove crkve, čuvajte ih i branite svojom čudesnom moći i spasite ih iz ruku bezbožnika.«⁶⁰

U napetostima koje su izbile između engleskog kralja Henrika VIII. i pape Klementa VII., Egidije je ostao vjeran Prvosvećeniku odbivši sudjelovati u konklavama u kojima je Henrik VIII. tražio izbor novoga pape umjesto zatočenog Klementa VII., a sve u nastojanju da se potvrdi njegova samovolja prema sakramentu ženidbe.⁶¹

4. Zadarski nadbiskup

Egidija je teško pogodila provala vojske Karla V. u Rim 6. svibnja 1527. Tom je prigodom opljačkana i njegova biblioteka. Ojađen, povukao se u Padovu gdje je bolestan proboravio do 1. lipnja 1528. Tada se povukao u samostan u Cimino⁶² i dane povodio u molitvi, nastojeći posredstvom molitve osloboditi papu, kad mu to već nije uspjelo ljudskim silama.⁶³

u: Dictionnaire de theologie catholique, (dalje: PALMIERI), sv. VI, 2, kol. 1365 – 1371; Moguće je da su višestruka nastojanja Julija II. i Lava X. u pokretanju vojni protiv Turaka bila posljedica Egidijeva utjecaja, usp. RAPP, *Il Consolidamento del papato*, 94; Alain MILHOU, »Scoperte e cristianizzazione lontana«, u: VENARD, *Storia del cristianesimo*, sv. VII., 485. i 529s.; Aubenas, »Il pontificato di Giulio II e gli inizi di Leone X (1503 – 1517)«, 222 – 223, 253s. Naime, nastojanja Lava X. sastojala su se u »platonskim izjavama« jer je pokazivao volju za pokretanje vojne protiv Turaka, ali se ona rasplinula u bavljenju manje važnim pitanjima, usp. isto, 255; Conradum EUBEL, *Hierarchia Catholica Medii et Recentioris Aevi*, (dalje: EUBEL), sv. III., Regensburg, 1913., 16; HERRERA, 42.

⁵⁹ Usp. Paola ALESS, *La biblioteca di Egidio da Viterbo*, (tesi di laurea a. a. 1999. – 2000.), Università degli studi della Tuscia – Viterbo: Facoltà di conservazione dei beni culturali indirizzo storico-artistico, 60 – 61; SIGNORELLI, 93 – 94; PASTOR, sv. IV, 2, 274 – 316.

⁶⁰ SIGNORELLI, 95.

⁶¹ Usp. SIGNORELLI, 96.

⁶² Bijaše to samostan Presvetoga Trojstva ili sv. Augustina u današnjem Soriano al Cimino, nedaleko od Viterba, u pokrajini Lazio.

⁶³ SIGNORELLI, 98 – 99. »Ibique procul a tumultu mundanarum rerum cum aliquod religionis viris ut pluri-

Na poticaj pape Klementa VII. da pojedine grčke kodekse prevede na latinski zajedno sa subratom Nicolom Scutelijem,⁶⁴ Egidije se vratio u Rim i nastanio u skromnoj kući na Campo Marzio. Običavao je otići u vinograd izvan Porta Angelica, razgovarati s prijateljima i čitati knjige, koje su bile njegovi neodvojivi pratitelji sve do posljednjega dana života.⁶⁵

Kad mu je boravak u Rimu postao preskup,⁶⁶ poželio je biti imenovan nuncijem u Veneciji. Međutim, Senat se nije priklonio papinu prijedlogu jer bi se nazočnost jednoga kardinala sa službom poslanika tumačila političkim činom previše privrženom Rimu, a i Turci bi je gledali prijekim okom.⁶⁷

Osim toga, vjerojatno zbog materijalnog probitka, upravljao je biskupijama Castro, Lanciano,⁶⁸ Adria, Nemi i Sutri.⁶⁹ Dana 8. kolovoza 1524. imenovan je latinskim patrijarhom Carigrada i na toj je službi ostao sve do 19. prosinca 1530. kad ju je zamijenio za službu zadarskoga nadbiskupa.

Naime, zbog povećanja skromnih prihoda, Egidije je titulu carigradskoga patrijarha zamijenio s Francescom Pisaurom za titulu nadbiskupa zadarskog.⁷⁰ Papa Klement VII. je tu zamjenu odobrio svečanim pismom. Dok neki autori navode da je to bilo 19. prosinca 1530.,⁷¹ Regesta Augustinskih dokumenata donosi podatak da je Egidije imenovan administratorom Zadarske nadbiskupije 18. studenoga 1531.⁷²

mum denges absconditam ih Christo inter pias exercitationes jugiter ducebat vitam«, LANTERI, 7.

⁶⁴ TORELLI, 160, 174 i 176.

⁶⁵ Usp. SIGNORELLI, 102.

⁶⁶ »Da bi uvećao skromne prihode koje je imao, Egidije je zamijenio titulu carigradskog patrijarha s biskupom u Zadru koju je držao Francesco Pezaro, a od Gabriela Masciolija upravu biskupije Castro. I car Karlo V. obećao mu je biskupiju u svojoj državi, ali je to uređeno tek par mjeseci pred Egidijevu smrt«, SIGNORELLI, 102.

⁶⁷ Da smanji troškove i život provede u miru i opskrbljen – ponudi se za nuncija u Veneciji, ali je Senat odbio papin prijedlog jer bi kardinal s funkcijom legata bio smatran političkim činom – previše bliz Rimu. I prouzročio bi sumnju kod Turaka, usp. Sanuto, LV, 195 – 212. Signorelli priznaje da je ta akumulacija crkvenih dobara zlouporaba, ali ju je pravdao običajem vremena i dostojanstvom jednog kardinala, SIGNORELLI, 102.

⁶⁸ Ovom je biskupijom u svojstvu komendatara upravljao od 10. travnja 1532. do smrti.

⁶⁹ Usp. PALMIERI, kol. 1367. Akumulacija crkvenih dobara sigurno je zloupotreba, ali su je mnogi pravdali običajem vremena i dostojanstvom jednoga kardinala, usp. SIGNORELLI, 102; HERRERA, 42.

⁷⁰ Franjo PISAURO (Francesco DE PISAURO), Mlečanin, bijaše nadbiskup metropolit zadarski od posvete 18. travnja 1505. do zamjene za naslovnog patrijarha Carigrada s Egidijem iz Viterba 19. prosinca 1930., usp. *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji* 1974., Zagreb, 1975., 308; EUBEL, 215; Pius Bonifacius GAMS, *Series episcoporum Ecclesiae Catholicae*, (dalje: GAMS), Graz, 1957., 426. Ughello navodi da je Egidije bio 31. zadarski nadbiskup i da je upravu Zadarske nadbiskupije preuzeo 14. prosinca 1530. (»hanc Ecclesiam suscepit anno 1530«, Ferdinando UGHELLO, *Italia Sacra sive de episcopis Italiae*, (dalje: UGHELLO), Venetiis, 1720., sv. V., 1426.

⁷¹ Usp. BIANCHI, 59; EUBEL, 215; FARLATI, 125; Bonifacius GAMS, *Series episcoporum Ecclesiae Catholicae*, Ratisbonae, 1873., 426.

⁷² »18 Novembris 1531 – ‘Ecclesiarum utilitati’. Aegidio (*de Viterbio*, OSA), tit. Sancti Marcelli presbytero cardinali. Eumdem constituit in administratorem ecclesiae Jadrensis (*Zara, in Dalmatia*), vacantis per cessionem Francisci, qui electus est in patriarcham Constantinopolitanum. Datum Romae,

S obzirom na iznesene činjenice, čini mi se netočnom tvrdnja Ferdinanda Ughella da se u vatikanskim arhivima ne nalazi trag da je Egidije bio imenovan zadarskim nadbiskupom.⁷³

Sporni su dakle datumi Egidijeva imenovanja i nastupa u službu, a ne da je tu službu obavljao papinim dopuštenjem. Naime, on je u svojstvu »apostolskog upravitelja – administratora« preuzeo upravu Zadarske nadbiskupije 7. prosinca 1531.⁷⁴ Toga je dana on starodrevnoj nadbiskupiji donio miraz uglednog prelata, ali ne i službu dobroga pastira jer je nikad nije pohodio. U njegovo je ime nadbiskupijom u duhovnim i materijalnim pitanjima upravljao njegov vikar dr. Petar Grillo iz Kopra.⁷⁵ On je, došavši s Egidijeva sprovoda, u prisutnosti javnoga bilježnika 18. prosinca 1532. sazvao Prvostolni kaptol zadarski i, jer je nadbiskupska stolica bila prazna, odrekao se upravne vlasti pa je Kaptol za apostolskog upravitelja izabrao arhidakona Stjepana de Cortesiisa.⁷⁶

Nakon Egidijeve smrti, Francesco Pisauro, carigradski patrijarh i nekoć nadbiskup zadarski, upravu Zadarske nadbiskupije prepustio je svome nećaku Korneliju.⁷⁷

5. Pokopan u crkvi sv. Augustina u Rimu

Egidije Antonini, kardinal i nadbiskup zadarski, umro je u Rimu, moguće u Rimskoj kuriji, 12. studenoga 1532.⁷⁸ Bio je, bez sumnje, jedan od najučenijih zadarskih nadbiskupa, teologa, filozofa i liturgičara.

apud Sanctum Petrum, anno incarnationis Dominicae millesimo quingentesimo tricesimo primo, XIV Kalendas Decembris, anno octavo. (AV, Reg. Vat. 1343, fol. 18v-21r.)«, BULLARIUM, 154.

⁷³ »Nulla de hoc Aegidio in schedis et actis consistorialibus mentio habetur quoad regimen Jadrensis Ecclesiae. In iis enim die 10 novembri an. 1533. enaratur Franciscum Pisaurum Patriarcham CP cecisse regimini huius Ecclesiae in favorem Corneli nepoti sui. Igitur ante annum 1515. huic iam praepositus fuit, nullo verbo resonante Aegidii Cardin. qui si huic administrator datus fuit, cum ipse CP. Patriarchatum cessit Francisco Pisauro cedenti sibi Jadrense regimen, id sane fuit cum reservatione juris regressus, et ex cessione Aegidii rediisse ad hanc administrationem, et eam [...] ad favorem nepotis, si Aegidii locum integrum servare volumus ex norma eorum temporum. Lucentius.«, UGHELLO, 1426.

⁷⁴ Usp. SANUTO, LIV., 233, 294. »Zadovoljio se nadbiskupijom zadarskom premda je i ta opcija produžena za cijelu godinu dana«, isto, 562 – 563, 572; Signorelli, 108. U kronotaksi zadarskih nadbiskupa Egidije kard. Canini naveden je kao 34. zadarski nadbiskup, kao »augustinac iz Viterba (1530. – 1532.)«, *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji, Crkve v Jugoslaviji* 1974, Zagreb, 1975., 308; U arhivu Stolnog kaptola u Zadru ubilježeno je da je Egidije postao nadbiskupom zadarskim godine 1532., usp. Arhiv Zadarske nadbiskupije, Stolni kaptol u Zadru, kutija br. 17, sv. 89/a: *Imenik biskupa i nadbiskupa*. Ughello tvrdi da je Egidije preuzeo nadbiskupiju 14. prosinca 1530., UGHELLO, 1426. Napominjem da se Pisauro odrekao titula zadarskog nadbiskupa uz uvjet da nakon njega Zadarskom nadbiskupijom upravlja njegov nećak Kornelije Pisauro, koji je također bio venetski plemić. To se i dogodilo godine 1536. i Kornelije je bio zadarski nadbiskup do svoje smrti godine 1554.

⁷⁵ Usp. BIANCHI, 59; FARLATI, 126.

⁷⁶ FARLATI, 125.

⁷⁷ Usp. bilješke br. 79. i 80.

⁷⁸ Usp. EUBEL, 16 i 215.

Bio je jedan od najvećih umova iz Reda pustinjaka sv. Augustina i jedan od najslavnijih ljudi iz Viterba, a moguće i »najsajjniji po duhu, pobožnosti i nauku«. Pokopan je ispred glavnoga oltara u crkvi sv. Augustina u Rimu, na strani evanđelja. General Reda Gabrijel Venetski dao je godine 1536. postaviti grobnu ploču s ovim natpisom:

D. O. M.
AEGIDIO VITERBIENSI
CARDINALI
GABRIEL VENETVS
GENERALIS. P.
MDXXXVI.⁷⁹

Nakon što je sredinom 19. stoljeća uređivana unutrašnjost crkve sv. Augustina i stavljen novi kameni pod, izmijenjene su mnoge nadgrobne ploče. Tom prigodom izmijenjen je i natpis na grobu slavnoga Egidija koji je Povijesni institut »Augustinianum« godine 1982. izmijenio u stanje iz godine 1536.

⁷⁹ Usp. FORCELLA, sv. V., 40., br. 118. Danas se pri dnu nadgrobne ploče nalazi uklesano i ovo pojašnjenje: *Iscr. Rinnovata a cura dell'Ist. stor. Agostiniano 21 X 1982 nel 4500 della morte*; FARLATI, 126; TORELLI, 177.

Juraj BATELJA

AEGIDIUS OF VITERBO

Summary

Aegidius Antonini, in literature mainly referred to as Aegidius of Viterbo, was hermit priest of the Order of St. Augustine. He held the highest posts in his Order. He was bishop of Viterbo, title archbishop of Constantinople, and cardinal; in 1530, he was elected archbishop of Zadar. All of these facts represent a challenge to scientific research, especially on the occasions of the 500th anniversary of the opening of the Fifth Lateran Council – at which he, upon the order of Pope Julius II, held the introductory speech, and the 520th anniversary of Aegidius's death; in particular so because he is considered to have been one of “the most intelligent and the most learned” archbishops of Zadar.

A brief survey of Aegidius's work leads us into the history of the Catholic Church – to the times when orders felt the need for inner spiritual rebirth (in which respect Aegidius took the initiative in the Order of Hermits of St. Augustine), and to the difficult period of the history of the Church, which made its inner spiritual rebirth a topic of the Fifth Lateran Council (1512–1517).

Having been entrenched in the classic philosophical thought and deep in theology, Aegidius left a significant mark in the science of theology, which was, however, also present in his diplomatic activity, especially in mediating between the Pope and state leaders regarding the organisation of battles against the Turks. In his capacity as general, Aegidius endeavoured to protect the priests and monasteries of his Order in the Croatian territory.

By examining the archives and studying the available literature, we have managed to get an insight into the details and specific features of Aegidius's life and work. Due to incomplete documents regarding his early education in Istria and the election to the post of archbishop of Zadar, we do not dispose of all the data. However, it is clear that thanks to his election as archbishop of Zadar, the reputation of the Archdiocese of Zadar rose significantly.

Keywords: Aegidius Antonini; hermits of St. Augustine; Augustinians in Croatia; Fifth Lateran Council; battles against Turks; archbishop of Zadar.